

Henri Nordberg

Tornionlaakson maakunta- museolla pitkät perinteet

Tornion Maakuntamuseon punatiilinen rakennus sijaitsee aivan valtakunnanrajan tuntumassa Keski- ja Torikadun kulmassa. Henri Nordberg Tornioista kertoo, että museon nettopinta-ala on 1390 m², josta näyttelykäytössä on noin 700 m².

367 vuotta vanhalla Tornioilla on museotoimenkin alalla vanhat perinteet, sillä kaupunkiin perustettiin jo vuonna 1914 Peräpohjolan ja Lapin Maakuntamuseo. Museo toimi pitkään entisessä venäläisessä varuskuntakirkossa, kunnes vuonna 1962 valmistui nykyisen museorakennuksen vanhempi osa. Vuonna 1975 alkoi uusi kausi museon historiassa, sillä Tornion museo- ja kotiseutuyhdistys luovutti laajat kokoelmansa Tornion kaupungille. Tornionlaakson museosta tuli museolautakunnan alaisena toimiva kunnallinen laitos. Vuonna 1981 opetusministeriö nimesi museon Länsipohjan alueen maakuntamuseoksi ja vuonna 1982 museoon rakennettiin laajennusosa.

Museon pääsisäänkäyntiä vartioi neljä Tornion Röyttästä löydettyä Ruotsalaista rautakanuunaa, jotka on valmistettu 1700-luvun lopulla. Kanuunat liittynevät Suomen sodan traagisiin tapahtumiin. Sodan seurauksena Tornionlaakso jaettiin kahdella ja raja tuli kulkemaan pitkin Tornion- ja Muonionjokea. Kaksi puupyöräistä tykkiä ovat huomattavasti nuorempaa alkuperää. Nämä ”Hypy-Heikit” on saatu Suomeen Ranskan aseapuna talvisodan aikana.

Sisäänkäyntihallissa seiniä koristavat kaupungin vaiheista kertovat kartat ja asemakaavapiirroksat. Laivojen rakennuspiirroksat muistuttavat vilkkaasta 1700-luvusta, jolloin kaupankäynti oli suurimmillaan. Tornion porvareilla oli silloin monia laivoja, joista useat oli valmistettu omilla veistämöillä. Laivat purjehtivat lasteineen Itämeren satamiin, osa Baltiaan ja Välimerelle asti, jossa ne myytiin. Tapulioikeudet kaupunki sai vuonna 1765.

Sisällä museosalissa sukset, keihäät, pyssyt, ahkiot, jalkajousi sekä hylkimiehen ovela avopuu kertovat entisajan eränkävinnistä. Suuren lohirsän ja patoveneen ympärille on koottu valtavyölyän kalastuksesta kertovaa esineistöä. Myös maatalous on saanut oman nurkkauksensa. Tornio oli 1700-luvulla erityisesti käsityöläisten kaupunki. Satulasepän, karvarin, kirjansitojan, räätälin, suutarin, puusepän ja kultasepän sekä kellonval-

rin työtävät ovat saaneet runsaasti huomiota osakseen. Nurkassa seisoo myös kyläsepan ahkio mahtavine palkeineen.

Saamelaiskulttuurista kertovat enontekiöläinen raanukota, lapinpuvut, ahkiot, arktiset käyttöesineet sekä saamelaisen käsityön taidonnäytteet. Tornion kauppapiirin laajuutta auttaa ymmärtämään museon päätyseinälle piirretty suurikokoinen kartta, monet mitat ja kaupankäyntivälineet.

Harvinaisuuksia

Kaupungin perustajan Kustaa II Adolfin ja vanhan raatihuoneen palosta pelastettujen Karoliinikuninkaiden muotokuvat tarkkailevat museon ylätasannetta, jossa säilytetään paitsi kaupungin perinne-esineistöä, myös vanhoja kaappeja sekä morsiusarkkuja. Puupitseiltä näyttävät rukinlatvat antavat hyvän kuvan jokilaakson korkeatasoisesta käsityöperinteestä, joka on ammentanut aineksia suoraan kulttuurin valtavyölyiltä. Pirkkalaiskauppiat toivat kaukaiseen jokilaaksoon renessanssin, rokokoomuotoja nähdään vain alueen kaappikellossa, mutta varsinkin kustavilaisen tyylin pohjalta syntyi kansanmestareiden käsissä Tornionlaaksolle ominainen huonekalutaide. Edempänä yläkerrassa ovat museon arvokkaat lapinhopeakokoelmat, Kustaa II:n lahjoittama kuulutusrumpu, ase-kokoelmat sekä useita siviili- ja virkapukuja, jotka kertovat rajakaupungin elämästä.

Museolla on liki 3000 niteen kirjasto, jonka joukosta voi löytää myös bibliofiilisiä harvinaisuuksia. Näytteillä ovat mm. Kustaa II Adolfin kaupunkilain alkuperäispainos, kaksi Erik Sorolaisen postillaa vuodelta 1621, kolme ensimmäistä suomenkielistä raamattua sekä Kaarle XI:n aikainen pieni sotaraamattu. Lappia ja Torniota koskevia matkakertomuksia on koottu omaan vitriiniinsä. Museon valokuvakokoelmat käsittävät kymmeniätuhansia kuvia. Kokoelmat palvelevat lähinnä tutkimus- ja julkaisutoimintaa, näytteille on voitua panna vain osa kiintoisimmista kuvista.

Vuonna 1982 valmistuneeseen osaan on asetettu näytteille rahakokoelma, joka kertoo Tornion merkityksestä keskiaikaisena kauppapaikkana. Vanhin raha on irtolöytönä saatu Albrekt Meclenburgilaisen (1363—1389) brakteaatti. Vitriinissä olevat viisi Erik Pommerilaisen (1396—1439) äyrytyistä liittyvät vuosisadan alussa Tornion Oravaisensaarella tehtyyn aarrelöytöön. Seinälle on kiinnitetty suuri kahdeksan taalarin kupariraha. Sen alla olevassa vitriinissä on Könkään ruukissa löytyjen ploturahojen kopioita. Vuonna 1675 annettiin rahanlyöntioikeus Pajalassa sijainneelle Könkään ruukille. Siellä löytiin Svappavaaran kuparista ploojuja 1600-luvun lopussa ja 1700-luvun alussa. Vuosisataisista rangausmenetelmistä muistuttaa harmaa honka, joka on toiminut piiskapaaluna. Paalussa ovat kiinni vahvalla kettingillä kaula- ja käsiraudat sekä alempana massiiviset jalkakahleet. Hilpeämpää historiaa edustaa kaupungin vanhin polkupyörä. Esillä on myös muita vanhoja ajopelejä, rekiä ja rattaita. Alkeellinen palokalusto kiinnostanee monia. Palovaara olikin vanhoissa puukaupungeissa ihan todellinen vaara. Runsaimmin tilaa on saanut metsä-uittotöiden esittely. Metsä on ollut tärkein leivänantaja Perämeren pohjukassa 1800-luvun lopulta lähtien. Myös uudempi puunjalostusteollisuus on saanut oman osatonsa.

Pienimuotoisempaa teollisuutta edustavat kirjapainon ja olutpanimon osastot. Kierroksen päätteeksi voi vielä katsoa sisälle pienen mökin ikkunasta keittiöön, jossa pöytä on katettu ruokailua varten. 1930-luvulla ei pieneläjällä sähkön ohella juuri muita mukavuuksia ollut.

Museokierroksen jälkeen voi pistäytyä kahvilla pihan toisella puolella olevassa Aineen taidemuseon kahviossa. Tornion museoihin on vapaa pääsy.

Museot ovat avoinna ti-pe klo 12.00—19.00 ja viikonloppuisin klo 12.00—17.00.